

"HEXAPODE BIO-INDIKATORE TË NDOTJES MJEDISORE

Prof. Dr. Lavdi Hasani

Universiteti "Eqrem Çabej" Fakulteti I Shkencave Natyrore

Abstrakt

Përfaqësuesit e Klasës Hexapoda (Insecta) që trajtohen në këtë artikull kanë kërkesa specifike ndaj kushteve mjedisore që kanë të bëjnë me ushqimin, lagështirën, përbërjen dhe kontaminimin e ajrit si dhe me ndërhyrjen e faktorit antropogjen në mjedis. Mbi këtë bazë artikulli në fjalë na tregon se si ka ndryshuar areali i përhapjes së specieve në fjalë brenda disa vitesh. Çfarë ka ndikuar në këtë drejtim?! A janë pikërisht ndryshimet mjedisore burimi i këtij kufizimi të arealit të tyre?, etj.. Kështu vërtetohet që këto specie të rrezikuara (e të kërcënuara për zhdukje) janë pikërisht bioindikatorët që na bëjnë të kuptojmë se me ç'ritëm ne po e shkatërrojmë mjedisin tonë natyror. Njëkohësisht na japin edhe argumentin se qëndrimi ynë ndaj mjedisit duhet që urgjentisht të modifikohet në mbrojtje të tij dhe në konservimin e një biodiversitetit sa më të pasur në të.

Hyrje

Përfaqësuesit e klasës Hexapoda (Insecta) njihen tashmë për rezistencën dhe brishtësinë e tyre ndaj kushteve të disfavorshme të natyrës në përgjithësi dhe atyre të jetesës në veçanti. Mbi bazën e këtyre dy parimeve themelore ata prej kohësh kanë shërbyer njëkohësisht jo vetëm si një nga hallkat kryesore të mbarëvajtjes së proceseve jetësore në rruzullin tokësor, por edhe si një nga indikatorët më sensibil të ndryshimeve fiziko-kimike të biosferës tonë. Pa insektet vërtet nuk do të kishim prezent një sërë vektorësh patogjen por njëkohësisht nuk do të kishim as bimë me lule dhe nuk do të merrnim as fryte e fara prej tyre. Pa to do të na mungonin edhe një sërë produktesh të pazëvendësueshme e të pa realizueshme në rrugë industriale. Kohët e fundit edhe në mjediset tona natyrore të virgjëra roli i faktorit antropogjen po bëhet gjithnjë e më dominues dhe njëkohësisht edhe më kërcënues në drejtim të konservimit të biodiversitetit në to. Këto transformime të shpejta e të pakontrolluara të mjedisve natyrore, si rezultat i ndërhyrjeve të sipërcituara, kanë çuar në prishjen e ekuilibrave natyrorë të tyre. Kjo ka sjellë humbjen e larmisë natyrore të biodiversitetit të shumë ekosistemeve. Një fakt i tillë i detyron shumë specie që

të rrudhin apo spostojnë arealet e përhapjes së tyre duke i rrezikuar ato edhe me zhdukje. Pikërisht në këtë drejtim hedh dritë edhe punimi në fjalë duke marrë si kampion arealet e specieve të sipër përmendura.

Materiali dhe metodat

Për realizimin e këtij punimi u bë shkak një ekspeditë biologjike e kryer në rajonin Razëm – Theth të zonës së Dukagjinit prej datës 11.07.2012 deri më date 14.07.2012. Po ashtu edhe kryerja e një sërë ekspeditash kronologjike vjetore në teren në rajonin e Shqipërisë Jugore (kryesisht në Rrethet Sarandë, Gjirokastër, Tepelenë, Përmet, për çdo vit (duke filluar prej vitit 1984 e deri më sot), por disa herë edhe në rrethet Mallakastër, Fier, Vlorë dhe Kolonjë). Materiali i grumbulluar koleksionohet dhe konservohej sipas metodikës së dhënë nga Lamani F. pranë Laboratorit të Zoologjisë të Departamentit të Biologjisë në Fakultetin e Shkencave Natyrore të Universitetit të Gjirokastrës [4.10]. Determinimi i specieve është bërë bazuar në çelsat determinues të autorëve (Misja K., Chinery M., Carter D., Hasani L., etj..) [6,7,8,9,10]. Vlerësimi i specieve të rrezikuara është bërë bazuar në Librin e kuq të Faunës së vendit tone si dhe në të dhënat e literatures lidhur me këtë problem [1,2,3,5]. Speciet në fjalë janë konservuar si koleksione zoologjike të përherëshme në të thatë dhe ruhen në fondin e Departamentit të Biologjisë pranë FSHN së UGJ.

Rezultate dhe diskutime

Specien *Parnassius apollo* (L.) (fam. Papilionidae) [CR] (fig.1/1, harta 1), në arealin e Shqipërisë Jugore e kemi takuar për herë të fundit në rajonin e Ksamilit – Sarandë në Maj të vitit 1987 dhe prej asaj kohe as nga ne e as nga entomologë të tjerë të vendit tonë (Misja K. Paparisto A., etj.) kjo specie nuk evidentohet më në rajonin në fjalë. Nga botimet e autorëve tanë (Libri i Kuq i Faunes Shqiptare) kjo specie është e evidentuar vetëm në rajonin Verior (Korab, Qafa e Koltit, Mali i Hekurave, Mali i Velçës, Razëm, Lugina e Cemit, Orosh, Qafë Mollë, Bizë, Lurë). Nga ekspeditat tona, qysh prej vitit 1987 nuk e kemi takuar në asnjë nga rajonet e sipërcituara të Shqipërisë Jugore. Mjedisi ku është

takuar kjo specie (Ksamil 1987) karakterizohej nga një bimësi e pasur agrumesh, me ambiente të freskëta e të pasura me lagështi, larg influencës së faktorit antropogjen dhe larg zhurmave e tymrave, pra në një ekosistem normal natyror biologjik e trofik. Gjatë ekspeditës së datës 11.07.2012 në zonën veriore të vendit kjo specie u takua dhe u koleksionua gjerësisht në Qafën e Tëthores (1700 m mbi nivelin e detit).

1/8 - *H. alcyone* (S.) - Fotografuar në Razëm
Fig. Nr. 1 - (1/1; 1/2; 1/3; 1/4; 1/5; 1/6; 1/7;1,8)

P. apollo (L.) 1/1 - a Mashkulli

1/1 - b Femra

1/1 - c Ana barkore

1/2 - A. paphia (L.)

1/3 - I. podalirius (L.)

1/4 - N. antiopa (L.)

1/5 - G. ralumii (L.)

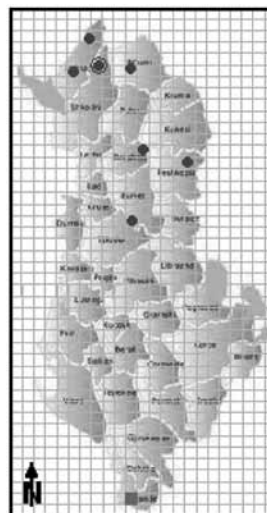

1/6 - B. circe (F.)

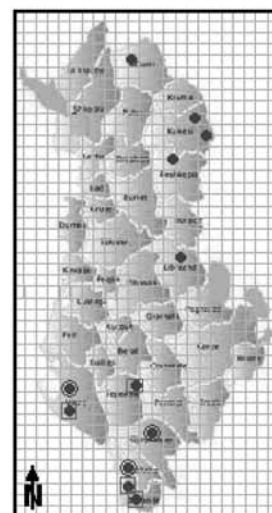

1/7 - Koleksion i yni ne teren

Specien tjetër *Argynnis paphia* (L.) (fam. Nymphalidae) (fig.1/2, harta 5), takuar në Boga (973 m mbi nivelin e detit) dhe në Theth po të kësaj zone. E kemi takuar periodikisht në të gjithë zonën e eksploruar të Shqipërisë Jugore, por ajo që të bie në sy është fakti se individët e takuar në vite i kemi hasur gjithmonë e më rrallë. Po ashtu në shumë areale që më parë kjo specie gjendej me lehtësi së fundmi nuk e kemi takuar fare. Kjo mendojmë se vjen nga që vet mjediset, me parametra ekologjike të kërkuara prej saj, janë sot më të rrallë si rezultat i ndryshimeve të mëdha të ndodhura në to si pasojë e ndërhyrjeve të faktorit antropogjen. Kështu kjo specie po vjen përditë duke u rralluar. Mjediset ku është takuar kjo specie karakterizohen nga një bimësi natyrore e pasur, me ambiente të freskëta e të pasura me lagështi, pra gjithashtu në një ekosistem natyror normal biologjik e trofik. Pak a shumë të njëjten gjë mund të themi edhe për *Iphiclides podalirius* (L.) (fam. Papilionidae) (fig.1/3, harta 4), (takuar në Vrith, Razëm dhe Theth të zonës së Dukagjinit me lartësi respektive mbi nivelin e detit 1000 dhe 1093 m), por në raport me specien e mësipërme frekuenca e takueshmërisë së saj është edhe më prezente në një larmi më të madhe mjedisesh ekologjike. Por, prap se prap, edhe kjo mund të klasifikohet fare mirë së fundmi si një specie e rrallë.

1 - P. apollo (L.)

2 - N. antiopa (L.)

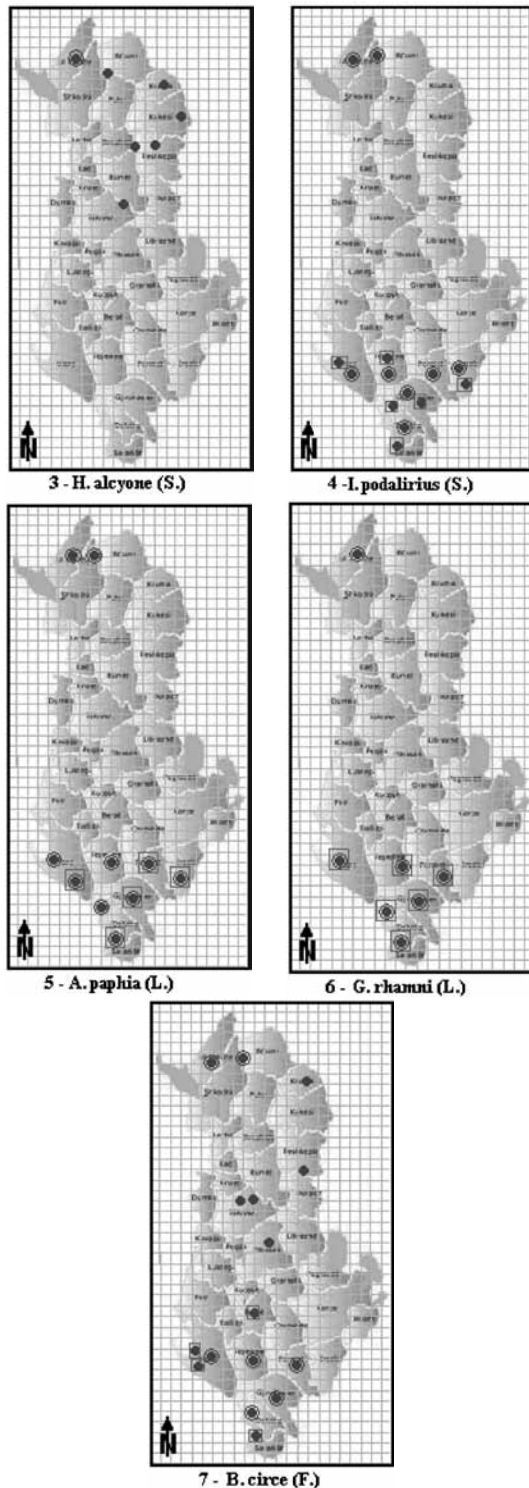

Fig. Nr. 2 - Hartat e takueshmërisë së species (1,2,3,4,5,6,7)

Legjenda e hartave:

- - Zone e takuar nga ne gjithmone e me rralle.
- - Zone ku specia eshte takuar nga ne.
- - Zone ku per here te pare dhe te fundit eshte takuar nga ne dhe qe nuk takohet qysh prej 1987.
- - Zone e perhapjes sipas "Librit te Kuq" te Faunes Shqiptare.
- - Zone e perhapjes sipas "Librit te Kuq" te Faunes Shqiptare por me gjendje me te perkeqesuar.

Specia e tretë Hipparchia alcyone (S.) (fam. Nymphalidae) [VU (A1b)] (fig.1/8, harta 3), takuar

në Razëm në lartësinë 1093 m mbi nivelin e detit, po takohet gjithmonë e më rrallë. N.q.se në zonën e fjalë ajo krijon popullata të vogla, në gjithë rajonet e tjera ajo takohet në mënyrë fare rastësore ose nuk takohet fare. *Gonopteryx rhamni* (L.) (fam. Pieridae) (fig.1/5, harta 6), megjithëse në Librin e Kuq të Faunës Shqiptare nuk kategorizohet në asnjë kriter kërcërimi ne përherë e më rrallë po e hasim gjatë ekspeditave tona në teren (sidomos në zonën e Shqipërisë Jugore) të paraqitur në hartën përkatëse [6]. *Nymphalis antiopa*(L.) (fam. Nymphalidae) [VU (A1b)] (fig.1/4, harta 2), pothuajse i takon tashmë t'i themi se është edhe më e përkeqësuar. Kohët e fundit ne pothuaj se nuk po e takojmë fare. *Brintesia circe* (F.) (fam. Nymphalidae)[VU (Alb)] (fig.1/6, harta 7), në rajonin e Shqipërisë Jugore, megjithëse paraqitet në Librin e Kuq si e përkeqësuar, takohet shumë më shpesh se *G. rhamni* apo *V. antiopa* (pothuajse në të gjitha ekspeditat e realizuara).

Konkluzione dhe përfundime

1. Nga sa u parashtrua më sipër mund të themi se areali dhe dinamika e popullatave të specieve të sipërpërmendura paraqiten më të kufizuara e të konservuara vetëm në ekosisteme me biodiversitet natyror.
2. Si indikatorë mjedisor, gjendja që karakterizon këto specie, na obligon të marrim masa konkrete e permanente për të ruajtur biodiversitetin e natyrës tonë dhe si e tillë të sigurojmë konservimin e kultivimin maksimal të këtyre ekzemplarëve të rrallë, pasuri e faunës së vendit tonë.
3. Për të realizuar më së miri objektivin e mësipërm do të rekomandonim mbrojtjen specifike të disa prej specieve në fjalë duke i përfshirë ato nën statusin e Librit të Kuq të Faunës Shqiptare.
4. Në kategorizimin e kërcënimit të popullatave të këtyre specieve duhet të themi se *N. Antiopa* (L.) duhet të paraqitet më e kërcënuar se *G. rhamni* (L.) dhe se kjo e fundit më e kërcënuar se *B. circe* (F.).
5. Disa specieve nisur nga gjendja aktuale e përshkruar në këtë punim t'u jepet kategorizimi i kërcënimi sipas IUCN si më poshtë:
 - a- *Argynnis paphia* (L.) me status [VU (A1a)]
 - b- *Iphichlides podalirius* (L.) me status [VU (A1a)]
 - c- *Gonopteryx rhamni* (L.) me status [VU (A1a)], kurse specieve të mëposhtme të përfshira në këtë libër t'u ndryshoj statusi si më poshtë:
 - a - *Nymphalis antiopa* (L.) me status [EN (A1b)]
6. Nga gjithë këto specie me statusin e [CR (A1b)] mbetet *Parnassius apollo* (L.)

Referencat:

- 1 C.McGavin Gorge.....[2000] - INSETTI Ragni e altri artropodi terrestri (Guida fotografica a oltre 300 specie di tutto il Mondo). Milano, Italy.
 - 2 Carter David.....[1999] - FARFALLE E FALENE (Guida fotografica a oltre 500 specie di farfalle e falene di tutto il Mondo). Milano, Italy.
 - 3 Chinery Michael.....[2004] - Guida degli INSETTI d'Europa (Atlante illustrato a colori. 800 illustrazione a colori, 350 disegni). Roma, Italy.
 - 4 Lamani Fotaq.....[1979] - Teknika e përgatitjes së koleksioneve zoologjike. Tiranë, Albania.
 - 5 Misja Kastriot[2006] - Libri i kuq i faunës Shqiptare. Tiranë, Albania.
 - 6 Misja K., Hasani L.....[1989] - Udhëzues për praktikën verore. Klasa e kandrrave (Insecta). Tiranë, Albania.
 - 7 Misja Kastriot.[2003] - Entomologjia. Tiranë, Albania.
 - 8 Misja Kastriot.....[1974] - Përcaktues insektesh, Pjesa II, Tiranë
 - 9 Misja Kastriot.....[1983] - Përcaktues insektesh, Pjesa I,III, Tiranë
- Interneti: http://www.google.com/search?num=10&hl=en&site=img&tbm=isch&source=hp&biw=1280&bih=629&q=Arginis+paphia&oq=Arginis+paphia&gs_l=img.12...3093.13440.0.15